

Kształtująca ocena oceniającego

Przemysław Bąbel

Uczeń nie może być jedynie biernym odbiorcą zabiegów nauczyciela, powinien stać się aktywnym podmiotem procesu nauczania. Tylko wtedy nauczanie może być efektywne. Ocenianie kształtujące nie tylko aktywizuje uczniów, ale wpływa na podniesienie ich osiągnięć i pomaga wyrównywać szanse edukacyjne.

Pojawienie się idei oceniania kształtującego, a przede wszystkim jej realizowanie w polskich szkołach, to bardzo dobra wiadomość zarówno dla uczniów, nauczycieli, jak i rodziców. Jak bowiem wynika z Raportu Organizacji Rozwoju Gospodarczego i Współpracy (OECD) z 2005 r., jest to niezwykle skuteczne podejście do oceniania. Co decyduje o wysokiej efektywności oceniania kształtującego? Aby odpowiedzieć na to pytanie, należy przyrzeć się poszczególnym elementom, które składają się na tę formę oceniania.

- **Określenie celów lekcji i formułowanie ich w języku zrozumiałym dla ucznia**

Trudno sobie wyobrazić przygotowanie lekcji bez określenia jej celów. Jednak, niestety, bardzo często zdarza się, że nauczyciel wychodzi z założenia, że skoro lekcja ma temat, to jej celem jest opanowanie tego tematu przez uczniów. Nawet gdy przyjmujemy, że celem lekcji jest opanowanie jej tematu, to jest to zaledwie jeden cel, wymagający rozbicia na cele szczegółowe, odzwierciedlające, co dokładnie ma zostać opanowane. Określenie szczegółowych celów lekcji jest warunkiem koniecznym skutecznej edukacji, ale niewystarczającym. Ważne jest też przekazanie tych celów uczniom i to w taki sposób, by zrozumieli, czego oczekuje od nich nauczyciel. Znajomość celów ma ogromne znaczenie

Dr Przemysław Bąbel jest psychologiem, pracownikiem Instytutu Psychologii Uniwersytetu Jagiellońskiego, prezesem Polskiego Towarzystwa Psychologii Behawioralnej oraz współzałożycielem Instytutu Kształcenia Nauczycieli w Krakowie. Współpracuje z „Charakterami” i „Nauczaniem Początkowym”.

wymagający
rozbicia

motywacyjne – uczniowie nie tylko wiedzą, do czego mają dążyć, ale i kiedy osiągnęli cel. Warto więc poświęcić chwilę na początku lekcji, by wypunktować jej cele oraz upewnić się, czy uczniowie właściwie je rozumieją. Kończąc zajęcia, powinno się powrócić do wyjściowych celów, sprawdzając czy zostały osiągnięte. Jeśli nie, to oznacza, że na kolejnych zajęciach musimy kontynuować ich realizację.

- **Ustalenie wraz z uczniami kryteriów oceniania**

ocenianie
służy

Chociaż kryteria oceniania wynikają z celów lekcji, to nie można ich z nimi utożsamiać. Cel mówi o tym, co ma być osiągnięte, a kryteria oceniania określają, w jaki sposób dokonany zostanie pomiar realizacji celów. Uczniowie muszą wiedzieć nie tylko, jakie cele mają osiągnąć, ale i w jaki sposób będzie sprawdzana ich wiedza. Musimy zatem ustalić, co będzie brane pod uwagę przy ocenianiu. Istotne, by w określaniu kryteriów oceny brali udział uczniowie. Trzeba zdać sobie bowiem sprawę z tego, że ocenianie służy przede wszystkim uczniom! Znajomość kryteriów oceniania nie tylko pomaga przygotować się do sprawdzianów, ale pracować w taki sposób, by zrealizować postawione cele. Oczywiście oceniać możemy wyłącznie to, co ustaliliśmy z uczniami. Najlepiej jest przygotowywać pytania do sprawdzianów po każdej lekcji, mając w pamięci ustalone z nimi kryteria.

- **Rozróżnienie funkcji oceny sumującej i kształtującej**

wiedzą,
co zrobić

Tradycyjne ocenianie opiera się na ocenach sumujących – uczeń otrzymuje na przykład ocenę dostateczną. I co to dla niego znaczy? Prawdopodobnie niewiele. Wie, że w sumie poszło mu nie najgorzej, ale nie ma pojęcia, co zrobił dobrze, a co źle. Dzięki ocenianiu kształtującemu uczniowie dowiadują się, natomiast, zarówno o mocnych, jak i słabych stronach swojej pracy, a – co najważniejsze – wiedzą, co zrobić, by ją poprawić. Jest to więc prawdziwa informacja zwrotna, która motywuje ucznia, a ocenę zbliża do wzmocnienia. Wzmocnienie bowiem tylko wtedy jest efektywne, gdy dokładnie wiemy, za co je otrzymujemy. Oczywiście, ocenianie kształtujące nie rezygnuje z oceny sumującej, która ma istotne znaczenie przy podsumowaniu wiedzy ucznia, ale odwraca proporcje – mniej ocen sumujących na rzecz większej roli informacji zwrotnej.

- **Budowanie atmosfery uczenia się poprzez pracę z uczniami i rodzicami**

Atmosfera uczenia się to nie tylko koncentracja na nabywaniu wiedzy i umiejętności, ale i refleksja nad samym procesem uczenia

się. Ważne, by rozmawiać z uczniami o różnych metodach nauki oraz czynnikach zwiększających i zmniejszających jej efektywność. Jest to jawne budowanie tzw. metawiedzy, a więc w tym przypadku wiedzy o własnym funkcjonowaniu poznawczym. Zwykle uczniowie sami dochodzą do tego, jak przebiega ich proces uczenia się, co mu sprzyja, a co przeszkadza. Prowadząc otwartą dyskusję, dając uczniom możliwość wymiany doświadczeń w tym zakresie, przyczyniamy się do budowy metawiedzy, a to z kolei wpływa na efektywność uczenia się. Ważne jest, by pamiętać, że proces uczenia się w znacznej mierze zachodzi w domu, gdzie nierzadko uczeń sam musi nim kierować, nie mogąc liczyć na wsparcie rodziców. Dlatego tak istotne znaczenie ma włączenie rodziców w budowanie atmosfery uczenia się.

- **Formułowanie pytań kluczowych**

Podstawą edukacji jest także zmotywowanie uczniów, by jak najbardziej zaangażowali się w proces uczenia. Jedną z efektywnych metod rozbudzających zainteresowania uczniów, jest zadawanie pytań kluczowych, a więc takich, które z jednej strony skłaniają do myślenia, a z drugiej ukazują szeroki kontekst omawianego zagadnienia. Innymi słowy, pytania kluczowe mają wzbudzać ciekawość poznawczą i w sposób niestandardowy ukazywać problem omawiany na lekcji.

- **Zadawanie pytań angażujących uczniów w lekcję**

Dobra lekcja to nie wykład, dlatego musi się opierać na interakcji nauczyciela z uczniami. Interakcja aktywizuje uczniów, angażuje ich w proces uczenia, ale także sprzyja zrozumieniu treści nauczania. Jednym z najbardziej podstawowych, ale i najskuteczniejszych sposobów nawiązywania interakcji jest zadawanie pytań. Nie chodzi jednak o odpytywanie uczniów, tylko o nawiązanie dialogu. Dlatego pytania należy kierować do wszystkich, nie ograniczać czasu oczekiwania na odpowiedź i nie karać za udzielenie błędnej, lecz docenić chęci. Tylko w takiej atmosferze jest możliwa dyskusja. Można też stosować różne metody aktywizujące, np.: poszukiwanie w parach odpowiedzi na pytania, pamiętając jednak, że ich celem jest zaangażowanie uczniów w lekcję, a nie zabawa dla samej zabawy.

- **Wykorzystywanie efektywnej informacji zwrotnej**

Informacja zwrotna jest efektywna wtedy, gdy wpływa na pracę uczniów w taki sposób, że coraz częściej wypełniają kryteria ocenia-
nia, przy jednocześnie coraz mniejszej liczbie błędów. Dlatego, formułując informację zwrotną, pamiętać należy, że pełnić ona powinna

mają
wzbudzać

zabawa
nie dla samej
zabawy

co można
zrobić lepiej

funkcję wzmocnienia, które przecież zwiększa prawdopodobieństwo zachowań, po których występuje. A zatem przede wszystkim trzeba podkreślić wszystko to, co uczeń zrobił dobrze. Absolutnie nie wolno zaczynać od krytyki, a już zupełnie niedopuszczalne jest ograniczenie się wyłącznie do niej. Drugim istotnym elementem informacji zwrotnej jest zwrócenie uwagi na to, co można zrobić lepiej lub na to, co wymaga poprawy. Ale pamiętajmy, by używać tu właśnie takiej formuły: co można zrobić lepiej, a nie, co jest złe, a ponadto konkretnie wskazywać, w jaki sposób należy poprawić tę pracę, a także jak pracować w przyszłości. Stale powinniśmy przy tym nawiązywać do kryteriów oceniania i nie wykraczać poza nie.

- **Wprowadzenie samooceny i oceny koleżeńskiej**

dostrzegać
braki

Ten element oceniania kształtującego budzi moje wątpliwości. Zgodnie z nim uczniowie, na podstawie ustalonych kryteriów oceniania, wzajemnie recenzują swoje prace, przekazując wskazówki, w jaki sposób można je poprawić. Zapewne ma to swoje dobre strony: uczniowie nabywają umiejętności związane z ocenianiem, a także komunikowaniem informacji zwrotnej. W ten sposób uczą się też dostrzegać braki w swoich własnych pracach i szukać sposobów ich eliminowania. Z drugiej jednak strony, ocena koleżeńska może zaburzać relacje między uczniami, wywołując niepotrzebne nieporozumienia i negatywne emocje. Ocenianie jest przypisane do roli nauczyciela i, jeśli jest zgodne z pozostałymi założeniami oceniania kształtującego, pozwoli podnieść efektywność oceniania, przy jednoczesnym uniknięciu zagrożeń płynących z oceny koleżeńskiej. Natomiast warto wprowadzać samoocenę jako metodę kształtowania metawiedzy uczniów.

bierny
odbiorca
zabiegów

Niewątpliwie ocenianie kształtujące pomaga uczniowi uczyć się, umożliwiając mu zrozumienie samego procesu uczenia się i wskazując metody zwiększania jego efektywności. Uczeń jest tu aktywnym podmiotem procesu nauczania, a nie jedynie biernym odbiorcą zabiegów nauczyciela. Dzięki temu ocenianie kształtujące wpływa na podniesienie osiągnięć uczniów i pomaga wyrównywać szanse edukacyjne. Warto podkreślić ponadto, że położenie nacisku na proces uczenia się przygotowuje uczniów do późniejszego, samodzielnego zaangażowania się w naukę, co przyczynia się do realizacji idei uczenia się przez całe życie. ●